

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ім. А.Ю. КРИМСЬКОГО

ХІІІ СХОДОЗНАВЧІ ЧИТАННЯ А. КРИМСЬКОГО

Тези доповідей
міжнародної наукової
конференції

м. Київ
22–23 жовтня 2009 р.

Київ – 2009

МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ НАРОДІВ БЛИЗЬКОГО ТА СЕРЕДНЬОГО СХОДУ

Максимів О.Й. (м. Львів)

ДИНАМІКА ЕТНОСПЕЦИФІКИ НА РІЗНИХ МОВНИХ РІВНЯХ

1. Етноспецифіка лексичної системи певної мови стає помітною при зіставленні її з лексичною системою іншої мови. При цьому зрозуміло, що етноспецифіка перської мови порівняно, скажімо, з курдською виглядає інакше, ніж порівняно з англійською. У частотних словниках відображена кількісна характеристика узусу лексем мови у вигляді їх уживаності – числа випадків появи в реальних текстах. Робочою гіпотезою нашого дослідження стало припущення про можливість конкретизувати напівінтуїтивне і досі не формалізоване уявлення про етноспецифіку перської мови, зіставивши перський і український частотні словники публіцистичного стилю мовлення.

2. Були ретельно вивчені і попарно зіставлені лексеми з найчастотніших ділянок словників обсягом 200 одиниць з кожного боку з рангами 1–100 і 101–200. Зрозуміло, що більша частина слів у обох словниках збігається. Але під час зіставлення було виявлено також об'єктивне існування у кожному списку своєї етноконтрастивної області слів і понять, незафіксованих серед найчастотніших явищ в іншому словнику. Ця менша частина лексики, власне, і складає у кожному з двох зіставлених словників свою етноконтрастивну область.

3. Далі за формально-мовними ознаками лексику етноконтрастивних областей вдалося розподілити за тринадцятьма семантичними полями (1–13): 'стройові слова', 'іменники широкої семантики', 'дієслова широкої семантики', 'кількість', 'комунікація', 'етнічна географія', 'політика', 'фінанси', 'навчання', 'економіка', 'планування', 'культура' та 'юриспруденція'.

Слова перших чотирьох семантичних полів 1–4 саме через свою велику вживаність мають гранично великий обсяг значення. Через це такі слова наявні в обох мовних списках. За основу для виділення дальших семантичних полів 5–8 взято тематичний критерій ('комунікація', 'етнічна географія', 'політика', 'фінанси'). Ці групи слів також наявні і сумірні в обох мовах.

Характеристики останніх п'ятьох семантичних полів 9–13 ('навчання', 'економіка', 'планування', 'культура', 'юриспруденція') виявилися відмінними від названих вісьмох, адже словоформи кожного з них наявні у дослідженій частотній верхівці лише перського списку. Виявлений незбіг міг стосуватися пошукуваних матеріальних проявів етноспецифічності в конкретній парі мов "перська / українська", і це потребувало дальшого аналізу.

4. Було помічено, що специфічність лексику виглядає відмінною, залежно від того, чи трактувати її на рівні словоформ, чи лексем. Це вказувало на перспективність розрізнення в роботі з частотними списками не одного, а кількох рівнів конструктів. На даному етапі праці завершено зіставлення лексики обох словників на чотирьох рівнях: словоформ, лексем, морфем і семантем.

5. З'ясовано, що обсяг полів 1–4 суттєво меншає при переході від рівня словоформ до рівня семантем в обох мовах. Так, наприклад, у полі 'стройові слова' на рівні словоформ налічується 30 одиниць у перській мові (напр., *ti* 'префікс з окремим написанням', *nist** 'немає', *agar** 'якщо') і 19 одиниць в українській мові (напр., *лише**, *тут**, *про**). На рівні лексем це ж поле складається вже з 10 слів перської мови (напр., *nist* 'немає', *ānhā* 'вони', *ke* 'що') та 11 слів української мови (напр., *лише*, *тут*, *крім*). На морфемному рівні тут є 11 перських і 11 українських морфем. (Якісний склад поля близький до лексемного рівня, адже стройові слова часто одноморфемні.) На семантичному рівні в полі 'стройові слова' у перському списку залишається лише дві одиниці: 'towred' ('щодо') і 'nist' ('нема'), а в українському чотири ('ви', 'нід', 'лише', 'тому'). Аналогічна тенденція наявна також у складі семантичних полів та інших груп лексики широкої семантики.

6. Своєрідною виявилася динаміка проєкцій семантичного поля № 13 'юриспруденція' при переході до щораз загальнішого масштабу його опису. Так, на рівні словоформ у цьому полі зафіксовано єдину словоформу *qanin** 'закон' у перському списку і жодного елементу – в українському. Звідси випливало, що поле № 13 належить до того ж типу, що й поля 9–12, частотні елементи яких є формальними ознаками етноспецифічності перської публіцистики.

Однак, на лексемному рівні картина змінилася: лексема *qanin* 'закон' перейшла з етноконтрастивної області словника до спіль-

ної для перської та української мов. На рівнях морфем і семантем у даному семантичному полі серед перських частотних лексичних елементів не трапилося жодного, тоді як в українській мові на рівні лексем з'явився елемент *суд*, на рівні морфем *суд-*, *закон-*, *особ-а*, а на семантичному рівні залишилися семантими 'особа' та 'суд'. (На морфемному рівні українська морфема *закон-* з'явилася у списку тому, що в одному із значень лише її можна було співвіднести з перським словом *asl-*.) Таким чином, всупереч першому враженню, в кінцевому підсумку, поле 13 'юриспруденція' виявилося поки що єдиною множиною матеріальних ознак етноспецифічності української публіцистики, – на відміну від полів 9–12.